

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА**

Кафедра економіки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної
роботи

_____ М.І. Мальований.

«____» _____ 2018 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ

(назва навчальної дисципліни)

Освітній ступінь: _____ **бакалавр** _____

(назва освітнього ступеня)

Спеціальність

_____ **075 «Маркетинг»** _____

(шифр і назва спеціальності)

Факультет:

_____ **економіки і підприємництва** _____

(назва факультету, на якому вивчається дисципліна)

Умань – 2018

Робоча програма навчальної дисципліни «Основи демографії» для здобувачів вищої освіти спеціальності 075 «Маркетинг». – Умань: Уманський НУС, 2018. – 26 с.

Розробник: Фицик Л. А., доцент кафедри економіки, к. іст. н.

_____ Фицик Л. А.

Робоча програма затверджена на засіданні
кафедри економіки

Протокол від «28» серпня 2018 року № 1

Завідувач кафедри

економіки _____

(підпис)

Р.П. Мудрак

(прізвище та ініціали)

« » _____ 2018 року

Схвалено науково-методичною комісією факультету економіки і підприємництва

Протокол від «30» серпня 2018 року № 1

Голова _____ (Давлетханова О.Х.)
(підпис)

«30» серпня 2018 року

© УНУС, 2018 рік
© Фицик Л. А., 2018

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> <u>07 Управління та адміністрування</u>	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність: <u>075 «Маркетинг»</u>	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – реферат		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		3-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,5 самостійної роботи студента – 2,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		16 год.	8 год.
		Семінарські	
		14 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		55 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання:	
		5	-
		Вид контролю: залік	

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 33,3%;

для заочної форми навчання – 11,1%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Основи демографії є вибірковою дисципліною для студентів факультету економіки і підприємництва зі спеціальності 075 «Маркетинг». Її вивчення розпочинається у першому семестрі на другому курсі та сприяє формуванню теоретичної бази для подальшого опанування соціально-гуманітарними та економічними дисциплінами.

Мета дисципліни: формування у студентів уявлення про закономірності відтворення населення у суспільно-економічній зумовленості цього процесу; опанування ними базових методів аналізу демографічних процесів; орієнтування їх на практичну діяльність, пов'язану з прийняттям обґрунтованих рішень, пов'язаних з їх майбутньою професійною діяльністю маркетолога.

Завданнями навчальної дисципліни є: поглиблення знань з демографії як науки, аналіз закономірностей відтворення населення у суспільно-економічній зумовленості цього процесу, в тому числі на прикладі України та інших країн світу; розкриття шляхів використання отриманих знань для вирішення проблем суспільного розвитку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Основи демографії» студент повинен:

знати:

- основні поняття і категорії демографії;
- головні терміни і методи дослідження ;
- загальні тенденції розвитку населення, рушійні сили цього процесу;
- головні принципи формування різних типів відтворення населення;
- специфічні риси демографічного відтворення в окремих країнах.

вміти:

- визначати проблеми розвитку й відтворення народонаселення;
- аналізувати статистичну інформацію про демографічні процеси й структури, їх регіональні відмінності;
- оволодіти методикою і методологією демографічного аналізу,
- проводити кількісний аналіз і вимірювання демографічних процесів.
- навчитися використовувати сучасні методи наукового дослідження в процесі вивчення демографічних процесів.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. *Теорія та історія демографії. Кількість населення*

Тема 1. *Теоретичні основи демографії*

Предмет і метод демографії, її практична функція. Структура демографії і її зв'язки з іншими науками. Народонаселення як центральна категорія науки. Поняття відтворення населення. Структура населення. Головні поняття та категорії демографії. Якість населення. Демографічний процес. Демографічна подія. Демографічне явище. Демографічний стан, ситуація, поведінка, старішання. Методи демографічного дослідження. Метод когорт; повздовжній та поперечний аналіз. Політика народонаселення зарубіжних країн.

Тема 2. *Історія демографічної думки в Україні*

Зародження та розвиток демографії як науки в Україні. Сучасний стан демографічних досліджень в Україні. Демографічна політика як складова соціально-економічної політики держави. Проблеми народжуваності, смертності, депопуляції та демографічної кризи. Проблеми збереження українського субнаселення. Проблеми формування ефективної демографічної політики.

Тема 3. *Чисельність, демографічна структура і розміщення населення*

Чисельність населення: методи її визначення. Показники динаміки чисельності населення. Статевий і віковий склад населення. Статеві-вікові піраміди, їх побудова і аналіз. Класифікація населення за віком. Типи структур населення. Старіння населення. Етнічна структура населення. Соціально-економічна структура населення. Культурний рівень, грамотність і освіта. Показники розміщення населення. Динаміка чисельності та складу населення України (короткий огляд сучасних тенденцій).

Тема 4. *Джерела інформації про населення та демографічні процеси*

Види джерел даних про населення. Переписи населення, їх мета і принципи проведення. Історія переписів населення. Анамнестичні, вибіркові і спеціальні демографічні обстеження, їх завдання і пізнавальні можливості. Регістри населення. Програма і організація поточного обліку природного руху населення. Розробка матеріалів поточного обліку населення. Характерні риси сучасних переписів населення. Організаційні та програмно-методологічні питання проведення перепису. Розробка матеріалів переписів і

публікація його підсумків. Точність, повнота і помилка переписів населення. Публікація статистичних даних про чисельність, склад і рух населення. Використання демостатистичної інформації органами охорони здоров'я.

Тема 5. *Кількісний аналіз вимірювання демографічних процесів і структур*
Демографічна статистика. Демографічна сітка. Загальне поняття демографічних таблиць. Демографічні коефіцієнти. Демографічний прогноз.

Тема 6. *Відтворення населення та його історичні типи*
Єдність процесів народжуваності та смертності. Закони народонаселення різних суспільно-економічних формацій. Архетип, традиційний, сучасний типи відтворення населення. Демографічні революції та їх зміст. Перша демографічна революція. Друга демографічна революція. Демографічний перехід, його фази. Особливості демографічного переходу країн світу. Демографічне постарішання як необоротний процес. Кількісне визначення постарішання за шкалою ООН. Режим відтворення населення як демографічна категорія. Нетто- і бруutto-коефіцієнти відтворення.

Змістовий модуль 2. Демографічні процеси. Демографічна ситуація в Україні

Тема 7. *Народжуваність і репродуктивна поведінка*
Народжуваність у демографічному вимірі. Репродуктивна поведінка, репродуктивна установка, репродуктивна мотивація. Потреба в дітях як соціальна потреба особистості. Планування сім'ї. Вимірюваність народжуваності. Динаміка народжуваності в Україні.

Тема 8. *Смертність і тривалість життя*
Смертність населення і завдання її вивчення. Аналіз смертності за демографічними ознаками. Перехід до сучасного типу смертності. Екзогенна та ендогенна смертність. Таблиці смертності та середньої тривалості життя. Повікові коефіцієнти смертності. Надмірна смертність і її кількісний вираз. Фактори смертності. Причина смерті. Динаміка смертності населення України (короткий огляд сучасних тенденцій).

Тема 9. *Шлюб і сім'я*
Теоретико-методичні питання визначення місця шлюбу та сім'ї у суспільному відтворенні в цілому та відтворенні населення зокрема. Шлюбність та розлучуваність як зміна шлюбного стану. Шлюбна поведінка. Припинення шлюбу. Сім'я та її функції. Життєвий цикл сім'ї. Статистика сімей згідно з рекомендаціями ООН. Сімейний склад населення. Типи сімейних організацій та сімей. Головні процеси, що впливають на демографічний розвиток сім'ї.

Тема 10. Міграції населення

Міграції як різновид руху населення. Класифікація міграцій. Трудові міграції. Внутрішні та зовнішні міграції. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація. Приживаність мігрантів як остання стадія міграційного процесу. Взаємозв'язок міграцій та відтворення населення. Вимірювання міграцій.

Тема 11. Регулювання демографічних процесів

Поняття демографічної політики. Її цілі та завдання. Об'єкти та основні напрями демографічної політики. Основні методи демографічної політики: економічні, адміністративно-правові, виховні та пропагандистські. Особливості демографічної політики в різних країнах. Сутність світової політики народонаселення.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		го	л	п	лаб	інд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Демографічні процеси та їх регулювання												
Змістовий модуль 1. Теорія та історія демографії. Кількість населення												
Тема 1. <i>Теоретичні основи демографії.</i>	9	2	2			5	10	2				8
Тема 2. <i>Історія демографічної думки в Україні</i>	5					5	6					8
Тема 3. <i>Чисельність, демографічна структура і розміщення населення</i>	9	2	2			5	8	2				8
Тема 4. <i>Кількісний аналіз вимірювання демографічних процесів і структур</i>	5				1	4	8					8
Тема 5. <i>Джерела інформації про населення та демографічні процеси</i>	5				1	4	8					8
Тема 6. <i>Відтворення населення та його історичні типи</i>	8	2	2			4			2			
Разом за змістовим модулем I	41	6	6		2	27	28	4	2			40
Змістовий модуль 2. Демографічні процеси. Демографічна ситуація в Україні.												
Тема 7. <i>Народжуваність і репродуктивна поведінка.</i>	10	2	2			6	10	2				8
Тема 8. <i>Смертність і тривалість життя</i>	10	2	2			6	8					8

<i>населення.</i>												
Тема 9. Шлюб і сім'я.	10	2	2			6	8					8
Тема 10. Міграції населення	11	2	2		1	6	10	2	2			6
Тема 11. Регулювання демографічних процесів	8	2			1	5	8					8
Разом за змістовим модулем II	49	10	8		3	28	44	4	2			38
Усього годин	90	16	14		5	55	90	8	4			78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Тема 1. Теоретичні основи демографії.	2	
2.	Тема 2. Чисельність, демографічна структура і розміщення населення	2	2
3.	Тема 3. Джерела інформації про населення та демографічні процеси	2	
4.	Тема 4. Відтворення населення та його історичні типи	2	
5.	Тема 5. Народжуваність і репродуктивна поведінка.	2	
6.	Тема 6. Шлюб і сім'я.	2	
7.	Тема 7. Міграції населення	2	2
Разом		14	4

8. Самостійна робота (денна форма)

*Джерела літератури, які необхідно опрацювати (в розрізі тем)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Теоретичні основи демографії. 1.1. Особливості старіння населення	5

	1 (1 – с. 6-19; 2 – с. 5-25; 3 – с. 8-32)*	
2.	Тема 2. <i>Історія демографічної думки в Україні</i>	5
3.	Тема 3. <i>Чисельність, демографічна структура і розміщення населення.</i> <i>2.1. Особливості урбанізації в Україні</i> (2 – с. 144-188; 6 - с. 465-473 + с. 488-494; 3 – с. 457-478)	5
4.	Тема 4. <i>Кількісний аналіз вимірювання демографічних процесів і структур</i> (5 – с.12-46; 7 – с.43-56; 10 – С.33-65)	4
5.	Тема 5. <i>Джерела інформації про населення та демографічні процеси</i> <i>4.1. Історія переписів населення світу.</i> (1 – с. 72-133)	4
6.	Тема 6. <i>Відтворення населення та його історичні типи</i> 1 – стор. 135-150)	4
7.	Тема 7. <i>Народжуваність і репродуктивна поведінка.</i> <i>2.1. Проблеми народжуваності в Україні</i> (3 – с. 8-32 + с. 55-65 + с. 154-179 + с. 193-205; 1 – с. 257-264)	6
8.	Тема 8. <i>Смертність і тривалість життя населення.</i> (1 – с. 91-171; 3 – с. 415-435 + с. 478-490)	6
9.	Тема 9. <i>Шлюб і сім'я.</i> (3 – с. 20-32 + с. 55-65 + с. 154-179 + с. 100-205; 1 – с. 270-290)	5
10.	Тема 10. <i>Міграції населення</i> <i>2.4. Трудові міграції населення України</i> (11 – С.23-28; 13 – с. 13-48; 8 – С.34-39)	5
11.	Тема 11. <i>Регулювання демографічних процесів</i> <i>2.5. Сучасна демографічна політика в Україні</i> (4 – с.23-35; 7 – С. 3-29; 12 – С.45-58)	
	Разом	55

9. Самостійна робота (заочна форма)

*Джерела літератури, які необхідно опрацювати (в розрізі тем)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. <i>Теоретичні основи демографії.</i> <i>1.2. Особливості старішання населення</i> 1 (1 – с. 6-19; 2 – с. 5-25; 3 – с. 8-32)*	8
2.	Тема 2. <i>Історія демографічної думки в Україні</i>	8
3.	Тема 3. <i>Чисельність, демографічна структура і розміщення населення.</i> <i>2.1. Особливості урбанізації в Україні</i>	8

	(2 – с. 144-188; 6 - с. 465-473 + с. 488-494; 3 – с. 457-478)	
4.	Тема 4. <i>Кількісний аналіз вимірювання демографічних процесів і структур</i> (5 – с.12-46; 7 – с.43-56; 10 – С.33-65)	8
5.	Тема 5. <i>Джерела інформації про населення та демографічні процеси</i> 4.1. <i>Історія переписів населення світу.</i> (1 – с. 72-133)	8
6.	Тема 6. <i>Відтворення населення та його історичні типи</i> 1 – стор. 135-150)	8
7.	Тема 7. <i>Народжуваність і репродуктивна поведінка.</i> 2.1. <i>Проблеми народжуваності в Україні</i> (3 – с. 8-32 + с. 55-65 + с. 154-179 + с. 193-205; 1 – с. 257-264)	8
8.	Тема 8. <i>Смертність і тривалість життя населення.</i> (1 – с. 91-171; 3 – с. 415-435 + с. 478-490)	8
9.	Тема 9. <i>Шлюб і сім'я.</i> (3 – с. 20-32 + с. 55-65 + с. 154-179 + с. 100-205; 1 – с. 270-290)	8
10.	Тема 10. <i>Міграції населення</i> 2.4. <i>Трудові міграції населення України</i> (11 – С.23-28; 13 – с. 13-48; 8 – С.34-39)	6
11.	Тема 11. <i>Регулювання демографічних процесів</i> 2.5. <i>Сучасна демографічна політика в Україні</i> (4 – с.23-35; 7 – С. 3-29; 12 – С.45-58)	
	Разом	78

1. *Борисов В.А.* Демографія. – М.: Изд. дом NOTA VENE, 2001.
2. *Брук С.И.* Население мира: Этнодемографический справочник. – М., 1986.
3. Валентей Д.И., Кваша А.Я. Основы демографии: Учебник. – М., 1989.
4. *Вандескрик К.* Демографический анализ / Пер. с фр. Н. Калмыковой – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2005.
5. *Влах М.* Географія населення: Словник-довідник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
6. Головні напрямки демографічної політики України // <http://www.niss.gov.ua/book/otch/roz21.htm>
7. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
8. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки. / Е.М.Лібанова та ін.; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К., 2003.
9. Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витoki, складові, напрямки протидії / В. Стешенко (ред.). – К.: НАН України. Інститут економіки, 2001.

10. Демографічні перспективи України до 2026 року / В. Стешенко, О. Рудницький та ін. – К., 1999.
11. Демографічні чинники бідності. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К., 2008.
12. Демографический энциклопедический словарь. – М., 1985.
13. Демография и статистика населения: Учебник // И.И. Елисеева, Э.К. Васильева, М.А. Клупт и др.; Под ред. И.И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 2006.
14. Джаман В.О., Круль В.П., Чернюх Г.Я. Демогеографія. Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2002.

10. Індивідуальні завдання

10.1. Тематика рефератів з дисципліни «Основи демографії»

Назва та номер теми	Тема реферату
Тема 1. Теоретичні основи демографії.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Система знань про населення та її структура. 2. Народонаселення – центральна категорія системи знань про народонаселення. 3. Теоретичні засади демографічної політики.
Тема 2. Тема 2. Історія демографічної думки в Україні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія демографічної думки в Україні. 2. Виникнення економічної демографії – новий етап у становленні демографічної думки в Україні у ХІХ сторіччі. 3. Розвиток демографічної думки в Україні у ХІХ - на початку ХХ ст. 4. Соціолого-демографічні дослідження в Україні на початку ХІХ ст
Тема 3. Чисельність, демографічна структура і розміщення населення.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Національний склад населення України. 2. Чисельність населення світу. 3. Чисельність населення України. 4. Стативно-вікова структура населення світу. 5. Старіння населення та його наслідки.
Тема 4. Кількісний аналіз вимірювання демографічних процесів і структур	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перспективи демографічного розвитку України: 2. Структурні зрушення зайнятості населення України в умовах ринкової економіки. 3. Структурні зрушення у сільській поселенській мережі України.
Тема 5. Джерела інформації про населення та демографічні процеси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Переписи населення України. 2. Соціально-демографічне обстеження населення. 3. Поточний облік демографічних подій. 3. Етапи становлення та розвитку переписів населення.

<p>Тема 6. Відтворення населення та його історичні типи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1 .Основні типи відтворення населення та їх характеристика. 2. Демографічний вибух: причини та наслідки. 3. Демографічне постарішання як об'єктивний, історично зумовлений процес. 4. Демографічна ситуація в в Україні на сучасному етапі. 5. Демографічна ситуація в Індії. 6. Демографічна ситуація в Китаї. 7. Сучасна демографічна ситуація в розвинутих країнах.
<p>Тема 7. Народжуваність і репродуктивна поведінка</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Динаміка народжуваності в Україні. 2. Продуктивність шлюбу. 3. Народжуваність як демографічна категорія. 4. Демографічний вибух: причини і наслідки.
<p>Тема 8. Смертність і тривалість життя населення.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Смертність і тривалість життя населення України. 2. Смертність населення України: проблеми і перспективи. 3. Смертність, демографічне поняття, показники.
<p>Тема 9. Шлюб і сім'я.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сімейна структура населення. 2. Демографічний аналіз шлюбності і розлучень. 3. Сучасні тенденції демографічного розвитку сім'ї. 4. Динаміка шлюбності в Україні. 5. Сім'я як найважливіша соціальна інституція відтворення населення. 6. Сучасна сім'я та її проблеми. 7. Сімейний склад населення за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. 5. Сучасні тенденції розвитку сімей у розвинених країнах.
<p>Тема 10. Міграції населення</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Міграція як просторова самоорганізація населення. 2. Трудова міграція в Україні на сучасному етапі. 3. Міграції в Україні. 4. Міграції в Черкаській області. 5. Причини та наслідки міграцій. 6. Міграції та відтворення населення.
<p>Тема 11. Регулювання демографічних процесів</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Трансформація демографічних процесів. 2. Особливості демографічної ситуації в сучасній Україні. 3. Вплив демографічної кризи в Україні на стабільність пенсійної системи.

10.2. Творчі завдання

При підготовці до проміжного модульного контролю викладач здійснює контрольну перевірку кожним студентом особистих знань за запитаннями для самоконтролю та дає можливість студентам здійснити захист самостійних та індивідуальних завдань у формах доповідей, презентацій, творчих завдань, зокрема у формі есе.

Есе – це самостійна творча робота студента із запропонованих тем, яка виконується як домашня, позааудиторна робота. Мета написання есе - виявити вміння самостійно висловлювати думку, засновану на використаних джерелах із певної тематики. Есе припускає вираження автором своєї точки зору, особистої суб'єктивної оцінки предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу. Тому мають бути використані роботи не менше, як трьох-чотирьох авторів. Причому студент має навести точки зору як "за", так і "проти".

Внутрішня структура есе може бути довільною, хоча рекомендовано таку структуру: чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках навчальної дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми. Оскільки есе – це мала форма письмової роботи, обов'язковим, але бажаним, є повторення висновків у кінці.

Якість будь-якого есе залежить від трьох взаємозалежних складових, таких, як:

а) вихідний матеріал, що буде використаний (конспекти прочитаної літератури, лекції, записи результатів дискусій, власні міркування й накопичений досвід за даною проблемою);

б) якість обробки наявного вихідного матеріалу (його організація, аргументація й доводи);

в) аргументація (наскільки точно вона співвідноситься з проблемами, що розглядаються в есе).

Обсяг – 5 – 7 сторінок (шрифт – 14; інтервал – 1,3, поля: ліве – 30 мм, інші – 20 мм.) При виконанні завдання необхідно дотримуватися нормативно встановлених правил оформлення тексту, таблиць, формул, розрахунків, схем, малюнків.

Тематика есе

1. Сучасні форми та особливості української трудової еміграції.
2. Соціально-економічні аспекти тимчасової трудової міграції з України до Росії.
3. Економічно активне населення України: соціально-демографічний портрет.
4. Проблеми майнового розшарування населення України.
5. Особливості процесів маргіналізації населення України.

6. Віково-статевий склад населення України.
7. Сімейна структура населення України.
8. Регіональна демографічна політика: підходи та напрями удосконалення.
9. Соціально-економічні передумови активізації демографічного розвитку регіону.
10. Демографічна політика підтримки молодих сімей.
11. Стан здоров'я населення та демографічна ситуація: регіональні аспекти.
12. Актуальні проблеми шлюбності та розлучуваності.
13. Вплив міграційних процесів на основні демографічні показники в Україні.
14. Вплив демографічних процесів на сучасний розвиток сфери зайнятості.
15. Трудовий потенціал населення регіонів України: демографічний та працересурсний вимір.
16. Відтворення трудового потенціалу села.
17. Міграційні процеси великих міст.
18. Складові змін кількості населення.
19. Смертність та середня тривалість життя населення в Україні.
20. Постаріння населення регіону як фактор формування трудового потенціалу.
21. Демографічні аспекти розвитку системи пенсійного забезпечення.
22. Кризовий стан системи охорони здоров'я як чинник негативних демографічних тенденцій.
23. Умови життя сімей та їх вплив на здоров'я і дітність.
24. Соціально-економічна ситуація як детермінанта демографічного розвитку.
25. Материнська захворюваність і смертність.
26. Вплив несприятливої екологічної ситуації на демографічний розвиток.
27. Концепції ролі демографічного чинника.
28. Соціально-економічна ситуація як чинник механічного руху.
29. Соціальні групи і рух населення.
30. Теорії стаціонарного і стабільного населення.
31. Світовий досвід обліку природного руху населення.
32. Житлова політика як складова демографічної політики.
33. Регіональна політика захисту дітей-сиріт, дітей з багатодітних та неблагополучних сімей.
34. Охорона материнства та дитинства: валеологічні та соціально-економічні аспекти.
35. Регіональна політика підтримки молодих сімей.
36. Міграція в системі відтворення в транскордонному регіоні.
37. Українська зовнішня трудова еміграція: сутнісні форми та особливості сучасного етапу.
38. Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів.
39. Соціальна стратифікація в Україні.
40. Зміни якості населення України.
41. Етнічна структура населення: сучасний стан та тенденції зміни.
42. Еволюція демографічних процесів.
43. Перший Всеукраїнський перепис населення.

44. Історія переписів населення світу.
45. Ретроспективні демографічні дослідження.
46. Стратегічні пріоритети подолання демографічної кризи в Україні.
47. Демографічна статистика в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку.
48. Нелегальна міграція: проблеми та підходи до вирішення.
49. Демографічні чинники бідності.
50. Сучасна демографічна політика в Україні.

10.3. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Студентам пропонується виконати дослідження на одну із тем:

1. Сучасна демографічна ситуація в країні (регіоні, області, районі).
2. Аналіз динаміки показників відтворення населення країни (регіону, області, району).
3. Охарактеризувати розвиток демографічної думки в Україні.
4. Розкрити особливості урбанізації в Україні.
5. Окреслити проблеми майнового розшарування населення України.
6. Дослідити історію переписів населення світу.
7. Розкрити демографічні перспективи України.
8. Визначити особливості диференціації народжуваності.
9. Охарактеризувати постаріння населення та визначити його роль у формуванні трудового потенціалу
10. Проаналізувати процеси, що впливають на розвиток сім'ї.
11. Розкрити специфіку трудових міграцій та визначити їх вплив на відтворення населення.

10.4. Завдання для виконання контрольних робіт студентами заочної форми навчання

Контрольна робота – це індивідуальна форма вивчення навчального матеріалу студентом за програмою курсу «Основи демографії». Вона сприяє виробленню вмінь та навичок самостійного засвоєння знань, опрацювання наукової літератури, здатності формулювати висновки.

Контрольна робота передбачає самостійний аналіз запропонованої літератури, розкриття теми у логічній та хронологічній послідовності, достатню аргументованість висновків.

Студент виконує контрольну роботу, яка складається з п'яти теоретичних запитань, два з яких - ситуаційні. Варіант контрольної роботи обирається у відповідності до останніх двох цифр залікової книжки студента

Обсяг контрольної роботи – 18 аркушів учнівського зошита.

Висвітлення питань не потребує плану, вступу, але обов'язково повинно завершуватися висновками, списком літератури.

Робота має бути написана вручну, чітким розбірливим почерком, грамотно і охайно. Здати залік з курсу «Основи демографії» студент може тільки після захисту контрольної роботи. Дату і час захисту роботи встановлює викладач. Робота зараховується тільки за підсумками співбесіди її автора з викладачем.

Студенти, які не виконали та не захистили контрольної роботи, до заліку не допускаються.

Перелік теоретичних питань для виконання контрольних робіт

1. Демографія – центральна частина системи знань про народонаселення.
2. Практичне значення демографії.
3. Місце демографії в структурі системи демографічних наук.
4. Різновиди руху населення. Дві точки зору на предмет демографії.
5. Методи демографічного дослідження та мова демографії.
6. Місце демографії в системі наук.
7. Історичні аспекти розвитку демографії. Розвиток демографічної думки в Україні
8. Прикладні демографічні дослідження.
9. Сучасний стан демографічних досліджень в Україні.
10. Соціально-демографічне прогнозування.
11. Політика в області народонаселення: поняття, визначення, концепції.
12. Заходи демографічної політики.
13. Демографічна політика в Україні.
14. Демографічна політика в країнах світу.
15. Загальні показники чисельності населення.
16. Віково-статевий склад населення.
17. Типи вікової структури населення
18. Особливості побудови статево-вікової піраміди і напрями її аналізу.
19. Соціально-економічна структура населення.
20. Сімейна структура населення.
21. Типи сімейних організацій.
22. Етнічна структура населення.
23. Розселення населення.
24. Особливості урбанізації в Україні.
25. Характеристика динаміки чисельності та основних змін у складі населення України в перехідний період.
26. Проблеми майнового розшарування населення України.
27. Джерела демографічної інформації та їх класифікація.
28. Історія переписів населення.
29. Пробні переписи населення та їх завдання, мікропереписи населення.
30. Обстеження населення та їх класифікація, анамнестичне обстеження

населення.

31. Поточний облік демографічних подій.
32. Поточний облік міграції населення.
33. Регістри населення, їх можливості, переваги і недоліки.
34. Переписи населення у сучасному світі.
35. Основні принципи проведення перепису населення.
36. Організація та програма перепису.
37. Спостереження природного руху в Україні.
38. Закони народонаселення різних суспільно-економічних формацій.
39. Модифікації концепції демографічного переходу та їх зміст.
40. Історичні типи відтворення населення.
41. Традиційний тип відтворення населення.
42. Сучасний (раціональний) тип відтворення населення.
43. Демографічні революції та їх зміст.
44. Демографічний вибух: причини та наслідки.
45. Демографічне старішання – об'єктивний, історично зумовлений процес.
46. Поняття режиму відтворення населення. Нетто-коефіцієнт та бруто-коефіцієнт відтворення населення.
47. Демографічні перспективи України.
48. Народжуваність у демографічному вимірі.
49. Плідність як біологічне підґрунтя народжуваності.
50. Продуктивність шлюбу.
51. Репродуктивна поведінка, репродуктивна установка, репродуктивна мотивація.
52. Потреба в дітях як соціальна потреба особистості.
53. Внутрішньосімейне регулювання народжуваності. Перехід до малодітності.
54. Планування сім'ї та світовий демографічний вибух.
55. Вимірювання народжуваності.
56. Таблиці народжуваності.
57. Соціально-економічні передумови формування народжуваності.
58. Динаміка народжуваності в Україні.
59. Особливості диференціації народжуваності в різних соціально-економічних групах населення
60. Смертність у демографічному вимірі.
61. Екзогенні та ендогенні причини смертності.
62. Перехід до сучасного типу смертності.
63. Тривалість життя.
64. Структура смертності за причинами смерті.
65. Вимірювання смертності.
66. Таблиці смертності та середньої тривалості життя.
67. Динаміка смертності в Україні.
68. Постаріння населення та його роль у формуванні трудового потенціалу
69. Шлюб та сім'я у демографічному аспекті.

70. Шлюбна та статева поведінка, зміни у шлюбній поведінці в процесі переходу до сучасного типу відтворення населення.
71. Припинення шлюбу: овдовіння та розлученість.
72. Сім'я та її життєвий цикл.
73. Головні процеси, що впливають на демографічний розвиток сім'ї.
74. Демографічний аналіз шлюбності та розлучуваності.
75. Сімейна політика.
76. Міграція як різновид руху населення.
77. Класифікація міграцій.
78. Міграційні потоки та міграційні когорти.
79. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.
80. Міграції як просторова самоорганізація населення.
81. Приживаність новоселів, адаптація переселенців, облаштування переселенців.
82. Міграції та відтворення населення.
83. Специфіку трудових міграцій та їх вплив на відтворення населення.
84. Вимірювання міграцій населення.
85. Характеристика міграційної ситуації в Україні.
86. Міграційна політика: сутність, принципи та фактори впливу.
87. Фактори формування, функціонування і прогнозування міграційної політики в Україні.
88. Демографічна ситуація в Україні на сучасному етапі.
89. Демографічна ситуація в світі на сучасному етапі.
90. Перший Всеукраїнський перепис населення 5 грудня 2001 року та його результати.

11. Методи навчання

В рамках вивчення дисципліни передбачається проведення лекцій, семінарів, самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Лекція є основною формою навчального процесу. Мета лекції – розкрити основні положення теми, досягнення науки, з'ясувати невирішені проблеми, узагальнити досвід роботи, дати рекомендації щодо використання основних висновків за темами на практичних заняттях.

Лекція має структуру набуття нових знань і містить такі елементи:

- вступ, де дається мотивація навчання, чітке формулювання теми лекції та постановка завдання;
- викладення в логічній послідовності окремих частин лекції;
- висновки, що дають можливість осмислити лекцію в цілому і виділити основну ідею;
- конкретне завдання на самостійну роботу;
- відповіді на запитання.

Основні вимоги до лекції:

- високий теоретичний рівень інформації, посилення на законодавчі та нормативні акти, на нові досягнення науки;
- розкриття наукових засад курсу;
- зв'язок теорії з практикою, зосередження уваги студентів на питаннях, які вирішуються у світлі сучасних вимог;
- рекомендації до поглибленого самостійного вивчення тем, необхідних для практичної роботи.

Передбачається застосування таких видів лекцій: вступної, тематичних та підсумкової; залежно від методів викладу навчального матеріалу: монологічних, проблемних, лекцій-бесід тощо.

Семінарське заняття – це колективний науковий пошук певної навчальної проблеми і шляхів її ефективного розв'язання. Учасники заняття аналізують проблему, виявляють причинно-наслідкові зв'язки, висувають шляхи її оптимального вирішення, відповідають на запитання і дискутують.

Проводиться, як правило, зі студентами, які мають відповідну підготовку й досвід самостійного вивчення складних наукових і практичних проблем

Основні вимоги до семінару:

- продуманість змісту теми, її проблем та методики обговорення;
- визначення цілей, дидактичних і виховних завдань заняття;
- проблемна постановка запитань;
- увага до стрижневих питань та логіки їх розкриття;
- постійне керування перебігом семінару, створення атмосфери невимушеності, полемічності й творчої активності;
- стимулювання дискусії;
- забезпечення всебічного розгляду й аналізу навчальних проблем, об'єктивна оцінка виступів і відповідей, своєчасне їх коригування;
- орієнтація студентів на подальшу самостійну роботу над навчальним матеріалом тощо.

Самостійна робота студентів полягає у вивченні та опрацюванні наукової, навчально-методичної літератури, законодавчих і нормативних актів, виконанні навчальних завдань.

У процесі самостійної роботи студенту необхідно вивчити за допомогою рекомендованої літератури весь матеріал, передбачений програмою курсу.

Індивідуальна робота проводиться з метою підвищення рівня підготовки студентів та передбачає додаткове опрацювання навчального матеріалу з дисципліни «Основи демографії» з кінцевою підготовкою індивідуального завдання у формі реферату за заданими темами.

12. Методи контролю

Методами контролю є поточне оцінювання під час семінарських занять, контрольна робота, оцінка за реферат, ІНДЗ, модульний контроль.

При контролі виконання індивідуальних завдань, які передбачені

робочою навчальною програмою дисципліни, оцінюванню в балах підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; написання рефератів, есе; підготовка конспектів навчальних чи наукових тестів; переклад іноземних текстів, встановлених обсягів, підготовка реферативних матеріалів з публікації тощо.

При виконанні модульних (контрольних) завдань оцінюванню в балах підлягають теоретичні знання і практичні уміння, яких набули студенти після опанування певного модуля. Модульний контроль проводиться письмово у формі тестів, розв'язання практичних завдань під час проведення контрольних робіт.

Результати поточно-модульного контролю виставляються в журналах обліку роботи викладача.

При контролі систематичності та активності роботи на семінарських заняттях оцінюванню в балах підлягають: рівень знань, необхідний для виконання лабораторних робіт; повнота, якість і вчасність їх виконання та результати захисту; рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах на семінарських заняттях; активність при обговоренні питань, що винесені на семінарські заняття; результати експрес-контролю тощо.

При контролі виконання індивідуальних завдань, які передбачені робочою навчальною програмою дисципліни, оцінюванню в балах підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; написання рефератів, есе; підготовка конспектів навчальних чи наукових тестів; переклад іноземних текстів, встановлених обсягів, підготовка реферативних матеріалів з публікації тощо.

При виконанні модульних (контрольних) завдань оцінюванню в балах підлягають теоретичні знання і практичні уміння, яких набули студенти після опанування певного модуля. Модульний контроль проводиться письмово у формі тестів, розв'язання практичних завдань під час проведення контрольних робіт.

Результати поточно-модульного контролю виставляються в журналах обліку роботи викладача.

Враховуючи те, що питома вага оцінки кожного з видів навчальної роботи студента у підсумковій (загальній) оцінці визначається, виходячи із їх вагомості у теоретичній та практичній підготовці фахівця, структури та змісту навчальної дисципліни, кількість балів розподілено так:

1. Навчальний матеріал дисципліни «Основи демографії» складається з одного модуля, який у свою чергу поділяється на два змістових модулі. Модульний контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань та вмінь.

2. Максимальна сума балів, одержаних студентом протягом семестру, дорівнює 100 балів, зокрема, під час проведення модульного контролю можна отримати до 10 балів.

3. Тривалість письмового модульного контролю – 1 година.

4. Якщо студент не з'явиться без поважних причин для проведення модульного контролю, йому виставляється 0 балів.

5. Якщо підсумкова оцінка з навчальної дисципліни за результатами сумарного модульного контролю не задовольняє студента, то він має право на її збільшення, складаючи додатково підсумковий тестовий контроль.

Перездача модульного контролю допускається у строки, які встановлюються викладачем.

Знання студента з певного модуля вважаються незадовільними, за умови коли сума балів його поточної успішності та за модульний контроль складають менше 60% від максимально можливої суми за цей модуль. В такому випадку можливе повторне перескладання модуля у терміни встановлені викладачем.

Рейтингова сума балів з навчальної дисципліни після складання модулів виставляється як сума набраних студентом балів протягом семестру.

Якщо у підсумку студент отримав за рейтинговим показником оцінку "FX", то він допускається до повторного складання заліку з дисципліни. Студент, допущений до повторного складання заліку, зобов'язаний у терміни, визначені деканатом, перездати невиконані (або виконані на низькому рівні) завдання поточно-модульного контролю, виконати модульні контролю. Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни при цьому визначається за результатами повторного складання заліку і не впливає на загальний рейтинг студента.

У разі отримання студентом за рейтинговим показником оцінки "F", то він повинен пройти повторний курс вивчення цієї дисципліни протягом наступного семестру (навчального року) за графіком, встановленим деканатом. Бали, отримані студентом при вивченні дисципліни у попередній період, анулюються.

13. Розподіл балів, які отримують студенти при формі контролю «залік»

В основу рейтингового оцінювання знань студента закладена спеціальна 100-бальна шкала оцінювання (максимально можлива сума балів, яку може набрати студент за всіма видами контролю знань з дисципліни з урахуванням поточної успішності, самостійної роботи, науково-дослідної роботи, підсумкового контролю тощо). Кількість балів, які можна набрати у ході вивчення курсу дисципліни розподіляються наступним чином:

**Розподіл балів, присвоюваних студентам при вивченні дисципліни
«Основи демографії»
(денна форма навчання)**

Кількість балів за модуль	Поточний (модульний) контроль										Сума		
	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2							
Змістові модулі						Модульний контроль (10 балів)	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	Модульний контроль (10 балів)	100
Кількість балів за змістові модулі та модульний контроль	40						40						
Кількість балів за видами робіт:	8	8	8	8	8		8	8	8	8	8		
активність на практичних заняттях	5	5	5	5	5		5	5	5	5	5		
Виконання самостійної роботи студентів	3	3	3	3	3		3	3	3	3	3		

**Розподіл балів, присвоюваних студентам при вивченні дисципліни
«Основи демографії»
(заочна форма навчання)**

Кількість балів за модуль	Поточний (модульний) контроль										Конт- рольна робота	Сума
	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						
Змістові модулі	T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	50	100
Кількість балів за змістові модулі та модульний контроль	25					25						
Кількість балів за видами робіт:	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		
активність на практичних заняттях	-	-	5	-	5	-	5	5	-	-		
Виконання самостійної роботи студентів	5	5	3	5	3	5	3	3	5	5		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90 – 100	A	зараховано
82-89	B	
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14.Методичне забезпечення

- 1.Методичні рекомендації до самостійного вивчення курсу «Основи демографії»для студентів зі спеціальності 075 «Маркетинг»/ Укладач Л. А. Фицик – Умань: Уманський НУС, 2017. - 65с.
2. Методичні рекомендації та тематика контрольних робіт для студентів заочної форми навчання з дисципліни «Основи демографії» зі спеціальності 075 «Маркетинг»/ Укладач Л. А. Фицик – Умань: Уманський НУС, 2017. - 60с.
3. Плани семінарських занять та завдання для самостійної роботи з курсу «Основи демографії» для студентів-економістів усіх форм навчання / Укл.: Фицик Л. А. – Умань, 2016. – 43с.

15. Рекомендована література

Базова

1. Прибиткова І.М. Основи демографії. – К.: АртЕК, 1995.
2. Муромцева Ю. І. Демографія: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006.
3. Корж О.В. Курс лекцій з демографії. – Тернопіль: Інфотехцентр, 1998.

Допоміжна

- 15.Борисов В. А. Демография. – М.: Изд. дом NOTA BENE, 2001.
- 16.Брук С. И. Население мира: Этнодемографический справочник. – М., 1986.
- 17.Валентей Д.И., Кваша А.Я. Основы демографии: Учебник. – М., 1989.

18. *Вандескрик К.* Демографический анализ / Пер. с фр. Н. Калмыковой – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2005.
19. *Влах М.* Географія населення: Словник-довідник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
20. Головні напрямки демографічної політики України // <http://www.niss.gov.ua/book/otch/roz21.htm>
21. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
22. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки. / Е.М.Лібанова та ін.; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К., 2003.
23. Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витоки, складові, напрямки протидії / В. Стешенко (ред.). – К.: НАН України. Інститут економіки, 2001.
24. Демографічні перспективи України до 2026 року / В. Стешенко, О. Рудницький та ін. – К., 1999.
25. Демографічні чинники бідності. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К., 2008.
26. Демографический энциклопедический словарь. – М., 1985.
27. Демография и статистика населения: Учебник // И.И. Елисеева, Э.К. Васильева, М.А. Клупт и др.; Под ред. И.И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 2006.
28. *Джаман В.О., Круль В.П., Чернюх Г.Я.* Демогеографія. Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2002.
29. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / За ред. чл.-кор. НАНУ, д. е. н., проф., Е. М.Лібанової – К.: Український центр соціальних реформ, 2006.
30. Концепція демографічного розвитку України на 2005–2015 рр.
31. Курс демографии. Учебник // Под. ред. А.Я.Боярского. – 3-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1985.
32. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Енциклопедія / За ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998.
33. Население мира: Демографический справочник / Сост. В. Борисов. – М.: Мысль, 1989.
34. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2009.
35. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села. – К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2008.
36. Народонаселение стран мира: Справочник / Вед. Урланис Б., Борисов В. – М., 1983.

37. Народонаселение. Энциклопедический словарь/ Гл. ред. Г. Г. Меликьян. – М.: БРЭ, 1994.
38. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти. – К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2007.
39. Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегія. – К., 1998.
40. Рівень життя населення України. – К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2008.
41. Современная демография // Под ред. А. Я. Кваши, В. А. Ионцева. – М., 1995.
42. Соціально-економічна географія України // За ред. О.І.Шаблія. – Львів: Світ, 2000.
43. Старостенко Г.Г. Методологія і практика досліджень відтворення населення України (регіональний аспект) – К.: УФЕІ, 1997. – 270 с.
44. Стеценко С.Г. Демографічна статистика: Підручник. – К.: Вища школа, 2005.
45. Стефановський А.І. Компонентний аналіз середньої тривалості життя населення / НАН України, Інститут економіки. – К., 2001.
46. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001.
47. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
48. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2009. – К.: АДЕФ-Україна, 2008.
49. Хомра А. У. Воспроизводство населения: территориально-организационный аспект. – К.: Наукова думка, 1990.
50. Хомра А. У. Миграция населения: Вопросы теории, методики исследования. – К., 1979.

16. Інформаційні ресурси

Наукові ресурси:

1. База даних економіки и права ПОЛПРЕД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gntb.gov.ua/ua/e/template.html?3d>
2. Бібліотечний інформаційно-освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://librportal.org.ua/>
3. Виртуальная электронная библиотека – ВВМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.velib.com/>
4. Електронні каталоги бібліотек України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-catalog.name/>
5. Електронна бібліотека Lib.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.com.ua/>

6. Національна бібліотека імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
7. Українська бібліотека – «Джерело» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlib.com/>
8. arXiv.org - загальнодоступні наукові публікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arxiv.org/>
9. eLIBRARY - Научная Электронная Библиотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/>
10. Демографічний щорічник України. Статистичний збірник.
11. Демографія та соціальна економіка. Журнал.
12. www.ukrstat.gov.ua – офіційний сайт Державного комітету статистики України
14. www.ukrcensus.gov.ua – результати Першого Всеукраїнського перепису населення України 2001 р.